

مخاطرات و حقوق

دکتر محمد ابراهیم شمس ناتری
دانشیار دانشگاه تهران

دکتر ابراهیم مقیمی
استاد دانشگاه تهران

فهرست مطالب

مقدمه	۱۳
فصل اول: علم مخاطرات و مستندات آن (اندیشه‌گرایی، رفتارگرایی و ساختارگرایی).....	۱۷
۱-۱ تاریخ عقاید مخاطره‌شناسی	۱۷
۲-۱ ترمینولوژی HAZARD	۲۰
۳-۱ مخاطره‌شناسی نوین	۲۱
۱-۳-۱ تعریف مخاطره‌شناسی نوین	۲۶
۴-۱ ضرورت پژوهش در مخاطره‌شناسی و حقوق	۳۹
۱-۴-۱ تغییر الگوهای مخاطره	۳۹
۲-۴-۱ پیشرفت‌های فناوری	۴۱
۳-۴-۱ تأثیر همه‌گیری	۴۲
۴-۴-۱ نیاز فزاینده به خدمات مراقبت و هشدار	۴۳
۵-۴-۱ پذیرش جامعه علمی و اجرایی	۴۳
۵-۱ روش‌شناختی مخاطرات و حقوق	۴۴
۱-۵-۱ مطالعات همبستگی	۴۴
۲-۵-۱ طرح‌های آینده‌نگر	۴۴
۳-۵-۱ پژوهش‌های گذشته‌نگر	۴۶
۴-۵-۱ پژوهش‌های روزمره در زمان زیسته (ترکیبی).....	۴۶
۵-۵-۱ روش ذات‌نگر (براساس فطرت).....	۴۹

۶ □ مخاطرات و حقوق

- ۶-۱ گونه‌شناسی و طبقه‌بندی مخاطرات..... ۵۷
- ۱-۶-۱ استفاده از نرم‌افزار برای گونه‌شناسی و طبقه‌بندی..... ۵۹
- ۷-۱ مخاطره و جهان‌زندگی..... ۶۲
- ۱-۷-۱ هستی‌شناسی جهان‌زندگی..... ۶۳
- ۲-۷-۱ حضور در طبیعت (در طبیعت بودن) برای صیانت از حقوق طبیعی..... ۶۴
- ۸-۱ مخاطره و هبوط..... ۶۸
- ۹-۱ دگراندیشی از مخاطرات و حقوق..... ۷۲
- ۱۰-۱ مخاطره‌شناسی مبتنی بر رفتار..... ۷۹
- ۱-۱۰-۱ تغییر رفتار با طیف گسترده (ترکیبی)..... ۸۴
- ۱۱-۱ تعادل‌سازی فکر، رفتار و ساختار..... ۸۶
- ۱۲-۱ مخاطره‌شناسی مبتنی بر ساختار..... ۹۶
- ۱-۱۲-۱ مخاطرات و حقوق شهرهای با ساختار ضعیف..... ۱۰۵
- ۱۳-۱ استراتژی مخاطره‌شناسی و هم‌نوایی با حقوق..... ۱۰۹

فصل دوم: علم حقوق و مستندات آن..... ۱۱۳

- ۱-۲ مفهوم علم حقوق..... ۱۱۳
- ۱-۱-۲ مفهوم اشخاص..... ۱۱۴
- ۲-۱-۲ انواع اشخاص..... ۱۱۵
- ۲-۲ تقسیمات حقوق..... ۱۱۶
- ۱-۲-۲ حقوق داخلی..... ۱۱۷
- ۱-۱-۲-۲ حقوق خصوصی..... ۱۱۷
- ۲-۱-۲-۲ حقوق عمومی..... ۱۱۹
- ۱-۲-۱-۲-۲ حقوق اساسی..... ۱۲۰
- ۲-۲-۱-۲-۲ حقوق اداری..... ۱۲۲
- ۳-۲-۱-۲-۲ حقوق جزا..... ۱۲۲
- ۴-۲-۱-۲-۲ آیین‌های دادرسی..... ۱۲۴
- ۵-۲-۱-۲-۲ حقوق محیط زیست..... ۱۲۵

فهرست مطالب □ ۷

۱۲۸.....	۲-۲-۲ حقوق بین الملل
۱۳۳.....	۳-۲ اوصاف قاعده حقوقی
۱۳۴.....	۱-۳-۲ الزام آور بودن
۱۳۵.....	۲-۳-۲ لازم الاجرا بودن
۱۳۹.....	۳-۳-۲ کلی و دائمی بودن
۱۴۰.....	۴-۳-۲ نظام اجتماعی
۱۴۱.....	۴-۲ منابع حقوق داخلی
۱۴۲.....	۱-۴-۲ منابع حقوق در مرحله تقنین
۱۴۲.....	۱-۱-۴-۲ منابع فقهی
۱۴۳.....	۲-۱-۴-۲ عرف
۱۴۴.....	۳-۱-۴-۲ مصالح عامه
۱۴۴.....	۴-۱-۴-۲ کنوانسیونها و پروتکل های بین المللی
۱۴۵.....	۵-۱-۴-۲ قوانین کشورهای دیگر
۱۴۶.....	۶-۱-۴-۲ دکترین
۱۴۶.....	۲-۴-۲ منابع حقوق در مرحله قضاوت
۱۴۶.....	۱-۲-۴-۲ منابع الزامی
۱۴۷.....	۱-۱-۲-۴-۲ قانون
۱۴۷.....	۱-۱-۱-۲-۴-۲ قانون اساسی
۱۴۸.....	۲-۱-۱-۲-۴-۲ قانون عادی
۱۵۰.....	۲-۱-۲-۴-۲ آیین نامه ها، بخشنامه ها، اساسنامه ها
۱۵۲.....	۳-۱-۲-۴-۲ آرای وحدت رویه عمومی
۱۵۴.....	۴-۱-۲-۴-۲ منابع فقهی و فتاوی معتبر
۱۵۴.....	۵-۱-۲-۴-۲ عرف
۱۵۵.....	۲-۲-۴-۲ منابع ارشادی
۱۵۵.....	۱-۲-۲-۴-۲ رویه قضایی
۱۵۵.....	۲-۲-۲-۴-۲ نظریه اداره حقوقی
۱۵۶.....	۳-۲-۲-۴-۲ منابع فقهی

۸ □ مخاطرات و حقوق

- ۱۵۶.....عرف ۴-۲-۲-۴-۲
- ۱۵۶.....دکترین ۵-۲-۲-۴-۲
- ۱۵۷..... **فصل سوم: جایگاه حقوق در مقابله با مخاطرات**
- ۱۵۷..... ۱-۳- سیاست‌های راهبردی مقابله با مخاطرات
- ۱۵۷..... ۱-۱-۳- سیاست‌های راهبردی در قانون اساسی
- ۱۵۹..... ۲-۳- پیشگیری از بحران‌های ناشی از مخاطرات
- ۱۶۱..... ۱-۲-۳- انواع پیشگیری
- ۱۶۱..... ۱-۱-۲-۳- پیشگیری کنشی (قبل از تحقق مخاطرات)
- ۱۶۷..... ۲-۱-۲-۳- پیشگیری واکنشی (پس از تحقق مخاطرات)
- ۱۶۹..... ۲-۲-۳- پیشگیری کنشی از مخاطرات در قوانین داخلی و کنوانسیون‌های بین‌المللی
- ۱۶۹..... ۱-۲-۲-۳- پیشگیری کنشی از مخاطرات در برخی از قوانین داخلی
- ۱۶۹..... ۱-۱-۲-۲-۳- پیشگیری اجتماعی از بحران‌های مخاطراتی در برخی از قوانین داخلی
- ۱۷۰..... ۱-۱-۲-۲-۳- قانون هوای پاک
- ۱۷۰..... ۲-۱-۲-۲-۳- قانون مدیریت پسماند
- ۱۷۱..... ۳-۱-۲-۲-۳- قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع
- ۱۷۱..... ۲-۱-۲-۲-۳- پیشگیری وضعی از بحران‌های مخاطراتی در برخی از قوانین داخلی
- ۱۷۳..... ۱-۲-۲-۲-۳- قانون هوای پاک
- ۱۷۷..... ۲-۲-۱-۲-۲-۳- قانون مدیریت پسماند
- ۱۷۹..... ۳-۲-۱-۲-۲-۳- قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع
- ۱۷۹..... ۲-۲-۲-۳- پیشگیری کنشی از مخاطرات در کنوانسیون‌های بین‌المللی و منطقه‌ای
- ۱۸۲..... ۱-۲-۲-۲-۳- کنوانسیون تغییر آب‌وهوای نیویورک
- ۱۸۶..... ۲-۲-۲-۲-۳- کنوانسیون رامسر
- ۱۸۷..... ۳-۲-۲-۲-۳- کنوانسیون سایتیس (CITES)

فهرست مطالب □ ۹

۱۸۸.....	۴-۲-۲-۳ کنوانسیون وین برای حفاظت از لایه اُزن
۱۸۹.....	۵-۲-۲-۳ کنوانسیون بازل
۱۹۳.....	۶-۲-۲-۳ کنوانسیون مقابله با بیابان زایی
۱۹۷.....	۷-۲-۲-۳ کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی (ناشی از دفع مواد زاید و دیگر مواد)
۱۹۸.....	۸-۲-۲-۳ کنوانسیون استکهلم در خصوص آلاینده‌های آلی پایدار (POPs)
۲۰۲.....	۹-۲-۲-۳ کنوانسیون روتردام (PIC)
۲۰۴.....	۳-۲-۳ پیشگیری واکنشی از مخاطرات
۲۰۴.....	۱-۳-۲-۳ مسئولیت کیفری در قبال ایجاد بحران‌های مخاطراتی
۲۰۶.....	۲-۳-۲-۳ مسئولیت کیفری در برخی از قوانین داخلی
۲۰۶.....	۱-۲-۳-۲-۳ قانون هوای پاک
۲۰۸.....	۲-۲-۳-۲-۳ قانون مدیریت پسماندها
۲۱۰.....	۳-۲-۳-۲-۳ قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع
۲۱۳.....	۳-۳-۲-۳ مسئولیت کیفری دولت در بحران‌های ناشی از مخاطرات
۲۱۸.....	۴-۳-۲-۳ مسئولیت مدنی در قبال ایجاد مخاطرات
۲۲۳.....	پیوست‌ها
۲۸۱.....	فهرست منابع

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۱ رابطه بین ذهن، جسم و محیط..... ۲۷
- شکل ۲-۱ رابطه بین مدیریت مخاطرات و قابلیت اطمینان..... ۳۳
- شکل ۳-۱ روابط بین توسعه‌نیافتگی، وابستگی اقتصادی و رویداد طبیعی و شدت آسیب‌پذیری..... ۳۴
- شکل ۴-۱ مدل رصد نسبت خطر و سلامت..... ۳۵
- شکل ۵-۱ قلمرو بعضی مفاهیم مرتبط با آسیب‌پذیری..... ۳۶
- شکل ۶-۱ قلمرو تأثیرگذاری مخاطره..... ۳۷
- شکل ۷-۱ رابطه فرضی بین رتبه تأثیرگذاری مخاطره..... ۳۷
- شکل ۸-۱ نمودار روش ذات‌نگر، با تشکر از آقای تورج باستانی برای ترسیم نمودار..... ۵۶
- شکل ۹-۱ رابطه بین محیط، رفتار مخاطره‌آمیز و حقوق..... ۸۰
- شکل ۱۰-۱ رابطه مخاطره‌شناسی با دیگر حوزه‌های مرتبط با سلامت و حقوق..... ۸۴
- شکل ۱۱-۱ مدل شناختی فرایند بازگشت..... ۹۱
- شکل ۱۲-۱ سیل ۲۰۱۰ پاکستان و مردم آسیب‌دیده از سیل..... ۹۵
- شکل ۱۳-۱ رابطه بین ساختار نامناسب، و انزوا و اضمحلال اجتماعی و محیطی..... ۱۰۲
- شکل ۱۴-۱ رابطه بین ساختارسازی مناسب و بهبود وضعیت اجتماعی و محیطی..... ۱۰۳

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱-۱ نگاه به مخاطره با ماهیت افزایش سلامت در فرهنگ‌های مختلف ۲۶
- جدول ۲-۱ رتبه کلی و نوع مخاطرات: در حال حاضر پیش‌بینی تا سال ۲۰۲۵ در جهان ۴۰
- جدول ۳-۱ گونه شناسی مخاطرات توسط سندای (Sendai Framework) ..... ۶۰ (UNDRR, 2020)
- جدول ۴-۱ انواع مخاطرات مهم که بیشترین زیان را در پی داشته است ..... ۶۱ (UNDRR, 2020)